

Трудовий потенціал національної економіки

Населення країни відіграє головну роль як елемент продуктивних сил та як споживач, джерело сукупного попиту. Людина володіє фізіологічною та інтелектуальною силою, здатністю створювати продукти для задоволення власних потреб і відтворення.

Населення – це природно-історична сукупність людей, яка формується і безперервно відтворюється в процесі виробництва та відтворення самого життя.

Населення є джерелом формування головної продуктивної сили – людини, носія виробничих відносин. Йому притаманне відтворення як природний процес, що є неможливим без виробництва життєвих благ. Саме в процесі виробництва людина створює матеріальні та духовні цінності, споживаючи які, продовжує власне життя. Продовження життя є метою людини, а виробництво матеріальних і духовних цінностей – засобом для її досягнення. Завдяки виробництву не лише забезпечується продовження людського життя, а й підвищення його рівня, з чим пов'язують кількість і якість споживання матеріальних, духовних цінностей.

Отже, населення одночасно є виробником матеріальних і духовних цінностей, та їх споживачем. Його характеризують національні, соціальні та економічні особливості. *Національні особливості* відображають риси мислення, свідомості, культури, побуту, ставлення до праці, природи, торгівлі, міжнародних відносин тощо. *Соціальні особливості* відображають груповий або суспільний спосіб життя людини, її природне відтворення, *економічні* – здатність до праці, творчості, виробництва.

Національні категорії населення відображають процеси, особливості поглядів певних його груп на проблеми суверенітету, державності, мови, культури, побуту, способу мислення, ведення господарства тощо. Вони тісно пов'язані з формуванням єдиної державної та господарської системи, в основі яких є Конституція країни і закони, що регулюють відносини національного, соціального та економічного розвитку.

У сучасному розумінні національна спільність людей не обов'язково є моноетнічною групою. Нації сучасних держав переважно багатоетнічні. Але всі вони є громадянами країни, представниками її нації. Наприклад, громадяни України російського, польського, єврейського походження є представниками української нації з усіма її державними атрибутами і символами. Відповідно держава й економіка теж національні.

Національна категорія населення – група населення, об'єднана за певними якісними ознаками самопізнання, способу мислення, самосвідомості, ставлення до держави, праці, довкілля тощо.

Національні категорії можна згрупувати за критеріями національної самосвідомості.

1. Свідомість національного патріотизму. Об'єднує групу людей з високим рівнем національної самосвідомості, гордості за свою націю і країну,

з бережливим ставленням до національної (державної) мови, культури, історії, освіти, релігії, до культурних та історичних надбань інших народів, які сповідують пріоритет загальнолюдських цінностей, прав і свобод людини і націй, соціальної справедливості, терпимості, національно-демократичних ідей.

2. Свідомість національного нігілізму. Об'єднує групу людей, яким байдуже або майже байдуже національне походження; вони надають перевагу меркантильним інтересам, концентрують свої зусилля на матеріальному збагаченні, навіть незаконним шляхом; у політиці відстоюють ідеологію космополітизму, соціальної рівності, державної багатомовності.

3. Свідомість національної винятковості. Об'єднує групу людей, які гіперболізують значення своєї нації, тобто підносять її вище за інших, нав'язують свою національну культуру іншим народам, асимілюють їх тощо; політика такої групи ґрунтується на ідеології фашизму, расизму, шовінізму, великодержавного імперіалізму тощо. Кількісне співвідношення населення за критеріями національної самосвідомості є дуже важливе в аспекті формування праці, капіталу, здійснення *державної кадрової політики*.

Поділ на *соціальні категорії* відображає процеси природного відтворення, потреби людини, соціальний стан, рівень її розвитку, інтелекту, мислення тощо. Аналіз соціальних категорій населення дає змогу вивчати суспільні групи, особливості, співвідношення людей за статтю, віком, розселенням, концентрацією розселення, запитами та їх самовираженням, освітою, задатками до творчості тощо. Отже, поняття „соціальні категорії населення” характеризує процеси відтворення суспільства і суспільний спосіб життя.

Соціальна категорія населення – група населення, об'єднана за певними якісними ознаками розселення, природного відтворення та переміщення.

Соціальні категорії населення можна згрупувати:

1) за критерієм чисельності:

- чисельність населення загалом;
- чисельність міського і сільського населення;
- чисельність населення за статтю і віком;
- розселення населення по території;
- динаміка чисельності населення;

2) за критерієм природного руху:

- народжуваність;
- смертність;
- природний приріст;
- дитяча смертність;
- шлюбність і розлучення;

3) за критерієм міграційного руху:

- переміщення населення всередині країни;
- виїзд населення з країни (еміграція);
- в'їзд населення в країну (імміграція);

– міграційний (механічний) приріст населення.

Усі соціальні категорії населення виявляються через відповідні кількісні показники, зіставляючи які в часі, можна простежувати тенденції та закономірності природного відтворення і соціального розвитку населення.

Належність до певної *економічної категорії* населення пов'язана з працездатністю за віком, загальноосвітньою і спеціальною підготовкою, професійною кваліфікацією, часом праці, оплатою праці тощо.

Економічна категорія населення – група населення, об'єднана за певними якісними ознаками здатності до праці, рівня професійної підготовки, складності виконання праці, зайнятості.

Актом зайнятості реалізуються інтереси зайнятої людини, сім'ї, колективу і суспільства загалом, забезпечуються доходи. Зайнятість відображає аспект виробничих відносин, пов'язаний із залученням працівника до конкретної кооперації праці на відповідному робочому місці, засвідчує забезпеченість працездатного населення робочими місцями. При цьому визначають:

- рівень зайнятості працездатного населення в суспільно корисній праці;
- розподіл зайнятого населення між сферами та галузями національної економіки і територією країни;
- ефективність використання праці зайнятих на виробництві.

Процес зайнятості вивчають за допомогою певних категорій: працездатне населення, трудовий капітал, економічно активне населення, безробітне населення та ін.

Працездатне населення – сукупність людей віком від 17 до 60 (жінки до 55) років, здатних за психофізіологічними даними до участі в трудовому процесі.

До працездатного населення відносять зайняте в національній економіці населення старше і молодше від працездатного віку, яке має фізичний розвиток, розумові здібності та знання, необхідні для праці.

Працездатне населення класифікують за якістю підготовки до праці та складністю виконуваної праці. У ринковій економіці надають перевагу підготовці працівників високої кваліфікації, оскільки цього вимагають складні технічні засоби виробництва і технології. Відповідно виокремлюють групу працездатного населення з високим інтелектом і творчим потенціалом, яку ще називають трудовим капіталом.

Трудовий капітал – частина працездатного населення, яка володіє високим рівнем знань і професійної кваліфікації, здатна створювати нові системи знань, техніки, технологій, форм організації праці та виробництва, істотно впливати на технічний рівень виробництва, зростання обсягів виробництва, якості, конкурентоспроможності продукції, зниження собівартості продукції, зростання прибутків.

Щодо розвитку продуктивних сил, темпів зростання обсягів виробництва національного продукту – це найактивніша і найпродуктивніша група населення. У Японії кожний другий зайнятий має вищу освіту, в США

– постійно підвищує свою професійну кваліфікацію третина зайнятого населення.

Серед зайнятого населення виділяють частину населення, яка є реальним активним чинником продуктивних сил, створює необхідний для споживання і відтворення національний продукт, що є основою доходу зайнятих і незайнятих в економіці. Цю категорію називають економічно активним населенням.

Економічно активне населення – працездатне населення, зайняте суспільно корисною діяльністю, яка приносить дохід.

Закономірною є природна незайнятість, зумовлена відсутністю місць праці, способом виробництва та іншими чинниками. Незайнятим вважають населення працездатного віку, яке готове до праці. Це безробітне населення, яке не отримує доходів і певний час отримує матеріальну підтримку держави.

Безробітне населення – частина населення працездатного віку, тимчасово не зайнята в суспільно корисній діяльності, яка не отримує доходів.

Національні, соціальні та економічні категорії населення є основою аналізу демографічних, національних, соціально-культурних та господарських процесів у країні.

Трудовий потенціал – це усе населення працездатного віку. **Трудові ресурси** – це все зайняте населення, у тому числі непрацездатне зайняте населення та зайняте населення непрацездатного віку.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 512 с. (Альма-матер).
4. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України : Національна макроекономіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : Академвидав, 2003. – 368 с. (Альма-матер).

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент